

'Mobocratie' gedooft Oranje

Voortdurend gaat de Nederlandse natie bij zichzelf te rade met de vraag waarom zij bestaat zoals zij bestaat. En al helemaal dit jaar, met een op handen zijnde troonswisseling die ook nog eens samenvalt met het tweehonderdjarig bestaan van het koninkrijk. Het blijft moeilijk te bevatten: een natie die zichzelf als burgerlijke Republiek heeft uitgevonden, tot wereldmacht uitgroeide, en zich in 1813 als 'kunstmatige' monarchie een haast permanente constitutioneel democratische identiteitscrisis heeft aangemeten. Wat doet die monarchie hier, in deze burgerlijke natie, waar egalitarisme een impliciet credo en middelmaat een morele verworvenheid lijken te zijn? En toch..., terwijl de sociale en religieuze revoluties van de lange jaren zestig de binnenlandse gratie Gods en de machtsstructuren ondermijnden, groeide er opmerkelijk genoeg geen echte bedreiging voor de monarchie.

Dit brengt de Oranje-paradox nog nadrukkelijker in beeld: een hernieuwde bloei van de monarchie in een modern democratische en 'rationalistische' samenleving. Hoe is dat mogelijk? De gebruikelijke verklaringen komen vaak neer op het bestaan van een conservatief-traditionalistische onderstroom in de samenleving en het professionalisme waarmee Beatrix haar 'vak' beoefende. Naar mijn idee is echter de acceptatie van de monarchie voor een belangrijk deel te danken aan de compenserende kracht van wat ik 'mobocratie' noem, een aan het Engels ontleend begrip dat verwijst naar het regeren door de massa. De 'mobocratie' draagt haar 'regeringsverklaring' bij uitstek uit op koninginnedag, omdat dan de grootst mogelijke collectiviteit aan de macht is en de nationale feestdag als een representatie geldt van koningshuis en monarchie.

Sinds 1980 is de 'massa', de Nederlandse samenleving, op Koninginnedag het heft in eigen handen gaan nemen en maakt dan duidelijk au fond zelf de baas te zijn in de democratie. Dat gebeurt op een schijnbaar onkritische carnavaleske wijze: tijdens vrijmarkten worden de regels opgeschort en vindt er een zekere omkering van maatschappelijke verhoudingen plaats. De koninklijke familie maakt dan haar opwachting bij het volk, in plaats van omgekeerd. Er is sprake van een sociale inversie waarbij de bevolking bepaalt wat er gebeurt en de koninklijke familie als het ware van haar troon wordt gehaald, teneinde zich met het volk te verenigen en mee op te

gaan in diens dagelijkse besognes. Binnen een traditionalistisch getoonzette uitbeelding van de Nederlandse cultuur van het dagelijks leven worden de leden van het koningshuis tijdelijk burger door even deel te nemen aan spelletjes, gebruiken en culturele activiteiten. Uiteenlopende spot-attracties, al dan niet gecombineerd met eieren gooien, waarin als sociale kritiek de koningin of de kroonprins figureren, maken er evenzeer deel van uit. Zelfs het oude schertsgebruik om hooggeplaatsten 'te kakken te zetten' kreeg een moderne scatologische variant via het toiletpotgooien door de kroonprins. Door de leden van de koninklijke familie op speelse wijze te beschimpen onderhandelt de samenleving als geheel over hun positie. De kus aan Beatrix door een Amsterdammer in 1988 is daarvan een symbool.

De ogenschijnlijk geheel gefestivaliseerde expressie van hedendaags Orangisme, waarbij ook de familiekleur exclusief door de samenleving wordt toegeëigend, is tegelijk een vorm van politiek commentaar om Oranje kritisch tegen het licht te houden en de familie nog eens op hun afhankelijke, dienende positie te wijzen.

Het is dankzij deze wijze van ritualisering dat de samenleving geen moeite heeft met haar irrationeel staatkundig gedrag en zo het 'anachronisme' van de monarchie stilzwijgend kan gedogen en bestendigen. Uit onderzoek komt overigens naar voren dat de bevolking niettemin kritisch blijft en dat het 'gedoogbeleid' van de monarchie afhangt van de wijze waarop de koning het ambt invult. Hoe het ook zij, de milde mobocratie zoals die met name op koninginnedag gestalte krijgt, helpt de natie zijn republikeinse traditie en Neerlands permanente drang naar moderniteit te verzoenen met het monarchaal systeem.

Peter Jan Margry

Meertens Instituut, Amsterdam

Twitter: @PieJayz

Email: peterjan.margry@meertens.knaw.nl